

DADAY ANDRÁS (1889–1973): EGY ISMERETLEN SEMMELWEIS-KÉZIRAT¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

Budapest ostroma alkalmával a magyar orvostörténelmet nagy veszteség érte, mert csaknem egészében veszendőbe ment az orvosi fakultás hatalmas irattára, s így sok olyan kérdés marad megoldatlanul, melyre feleletet ebből a kincsesbányából vártunk. Itt pusztultak el többek között Semmelweisnek az orvosi fakultással kapcsolatos, s itt őrzött kéziratai is. Ezért nem érdektelen nagy szülöttünknek egy 1857. november 20-án keltezett eddig ismeretlen jegyzőkönyvét megismernünk, amely a szerző tulajdonában van. Ez a jegyzőkönyv tulajdonképpen válaszütemény arra a 25620. számú helytartósági leiratra, melyben kifogásolják, hogy az egyetem 1857-ben a tavalyi 1400 forint igényléssel szemben több mint 2500 forintot igényel a klinikák használati tárgyainak javításáért.

A helytartóság összehasonlítja a két igénylést, s ennek alapján indokoltnak tartja annak megállapítását, hogy az elvégzendő munkák jegyzékének összeállításánál mellőzték a szükséges körületekintést és az egyetemi alap kímélését. Kifogásolja azt is, hogy ezeket a jegyzékeket csak az asszisztensek állították össze, a klinikai tanárok és a gazdasági prefektus csupán ellenjegyezték. A helytartóság azt kívánja, hogy a jövőben nagyobb gondot fordítsanak a kijavítandó, kicserélendő és az újonnan beszerzendő dolgok megállapítására és ellenőrzésére. Ezért felszólítja a senatust (egyetemi tanács) adjon véleményt arról, hogyan lehet az ellenőrzést megbízhatóan foganatosítani, hogyan lehet biztosítani, hogyan szükségesnek tartott beszerzések és javítások jegyzékét idejében előterjesszék, és végül hogyan lehet a klinikai intézetek esetében lehetőleg gondosan eljárni.

A helytartóság leiratának megvizsgálására és megválaszolására Gebhardt Ferenc dékán elnökletével az érdekelt tanárokból bizottság alakult, mely 1857. november 20-án tartotta ülését. Tagjai: Balassa János, a sebészet, Sauer Ignác, a belgyógyászat, Lippay Gáspár, a szemészet és Semmelweis Ignác, a szülészeti tanára. Az elnöklő Gebhardt Ferenc, a belgyógyászat tanára. Jegyző, mint legfiatalabb, Semmelweis. A jegyzőkönyv a kornak megfelelően német nyelven készült a Semmelweistől megszokott stílusban, karakterisztikus betűivel.²

„A folyó év november 20-án Franz von Gebhardt cs. kir. tanácsos elnökletével, Sauer, Balassa, Lippay és Semmelweis professzor urak részvételével tartott bizottsági ülés

¹ Forrás: Daday András: Egy ismeretlen Semmelweis-kézirat. = Orvostörténeti Közlemények 46–47 (1968) pp. 269–276. (A részlet megtalálható: p. 269. és pp. 274–275). A cikk megírásakor a kézirat a szerző (Daday) tulajdonában volt (– a szerk. megj.)

² Magyar fordításban. A (: :)-jelek közti rész azoknak a szavaknak fordítása, amelyeket feltehetően maga Semmelweis írt ceruzával a sorok közé. Ahol ugyanazt a szót írta, mint tintával, nem szerepel kettőzött fordítás.

Jegyzőkönyve

A tanácskozás tárgya a budai cs. kir. Helytartótanács Ügyosztályának az a rendelete volt, amelyben kifejezték nézetüket; hogy az elvégzendő munkák jegyzékeinek összeállításánál ebben az évben nem jártunk el a szükséges körültekintéssel és az egyetemi alap kímélésével, amennyiben ebben az évben 2688 forint 34 krajcár összeg szükségeltetett az elmúltban azonban csak 1400 forintnyi összeg. (:az a magyarázata, hogy:)

Eltekintve attól, hogy a dolog természete szerint a szükségletek nem lehetnek mindig ugyanolyan mértékűek az olyan intézetekben, amelyeknek oly sokféle szükségletük van: következésképpen, hogy azoknak a kielégítésére nem lehet mindig ugyanaz az összeg elégséges: ennek az évnek igénytöbbletét nagyrészt megmagyarázza 300 darab vászonlepedőnek és a tárolásukra szükséges szekrényeknek az engedélyezése.

Annak meghatározása, mely tárgyakat kell kijavítani, kicserélni, vagy újként beállítani, az illető asszisztens (:-ek:) ápolónője, varrónője és a gazdasági prefektus jelentésében történik, és ebben az eljárásban adva van a minden szempontból elégséges ellenőrzés; alulírottak kénytelenek ellenezni (:az illető professzorok ellenzik:) ennek az ügynek bizottsági tárgyalását valamennyi érdekelt fél bevonásával, mert a (:ugyanazok a:) professzorok, akiknek hivatása a tudomány ápolása, nem tudnak annyi időt szentelni gazdasági ügyeknek, amellet hogy (:amelyek:) sérti méltóságukat az ennyire apróságokra kiterjedő foglalkozás gazdasági ügyekkel.

Mindebből kiviláglik, mennyire elkerülhetetlenül szükséges külön egyetemi oconomus kinevezése (:kirendelése:); akinek mielőbbi kinevezését az alulírottak ismételten kérik. (:az alulírott kollégium ismételten kéri:)

Gebhardt s. k. 1.

dékán

Balassa s. k.

a gyakorlati sebészet professzora

Sauer s. k.

Lippay s. k.

Semmelweis s. k.”

*

A kivonatosan ismertetett 25620. számú helytartósági leirat abban az időben íródott, amikor országunk 1848 után a császári államban csak tartomány, egyetemünk pedig ennek következtében a Bach-rendszer közoktatási miniszterének, a Bécsben székelő Thun Leo grófnak van alárendelve. Így érthető, hogy elnyomóink az ellenőrzést a végletekig fokozták, és a legnagyobb takarékoságot gyakorolják, míg a bécsi egyetemnek minden segítséget megadnak, hogy felvirágozhasson. Semmelweis ilyen áldatlan viszonyok és körülmények között harcol már két éve, hogy klinikáján tanainak legfontosabbjait, a klóros kézmosást és a tisztaságot – főleg ágynemű tekintetében – maradéktalanul végrehajthassa. Az előbbi követelmény megvalósításával szemben az utóbbi követelmény megvalósítása már pénzkérdés volt, s ezért komoly akadályokba ütközik még évek multával is. A helytartóság még más vonatkozásban is szűkmarkúan járt el orvosi fakultásunkkal. Erre példát a szóban forgó leirat is szolgáltat, amikor nem engedélyezi tanárai részére az annyira szükséges 150 forint értékű mikroszkóp beszerzését. Valószínűleg ennek az elutasító intézkedésnek köszönhető, hogy Schordann tanár nagylelkűen saját górcsőveit ajándékozta az egyetemnek.

A helytartósági leiratra adott válaszjegyzőkönyvet Semmelweis valószínűleg nemcsak írta, de érzéseinek megfelelően fogalmazta is, előterjesztésre alkalmas formába öntötte. Nem

részletezve, röviden, de határozottan fejt ki, hogy az igénylések ellenőrzésének mostani módja teljesen elégséges. Nem ingerlékenyen, de önérzetesen hártja el a tanárok méltóságát sértő helytartósági gondolatot, minthogy a tanárok a tudomány ápolására, nem pedig aprólékos gazdasági ügyek intézésére vannak hivatva. Ennek tudatában kérték már előzőleg is hivatásos gazdasági alkalmazott kinevezését.

A kivonatos helytartósági leirat, s a válaszjegyzőkönyv együttesen mutat be egy szomorú korszakot. Az iratok orvostörténeti jelentőségét és becsét az növeli, hogy egyikük, mint már fentebb is említettük, Semmelweis keze írását őrzi.

A sors iróniája, hogy Semmelweis rövidesen szembekerül a jegyzőkönyvben rögzített álláspontjával, s az orvosi fakultás gazdasági felügyelője lesz. Ezt az ellentmondó magatartást azzal magyarázhatjuk hogy így vélte az egyetem és a tudomány érdekeit leghasznosabban szolgálni.